

О. В. Тимошенко,
депутат Луганської обласної ради

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

О. Tymoshenko,
deputy of the Luhansk Regional Council

FOREIGN EXPERIENCE OF STATE REGULATION AND SUPPORT OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS

У статті розглянуто закордонний досвід державного регулювання підприємництва, визначено можливості та напрями його застосування в Україні.

The article considers the international experience of state regulation of entrepreneurship, identify opportunities and ways of its application in Ukraine

Ключові слова: підприємництво, підприємницька діяльність, державне регулювання, державне регулювання підприємництва.

Key words: entrepreneurship, entrepreneurial activity, state regulation, state regulation of entrepreneurship.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Реалізація економічного потенціалу малого і середнього підприємництва багато в чому залежить від вироблення і проведення активної державної політики щодо його підтримки та розвитку. Як показує світова практика, мале та середнє підприємництво, враховуючи його характерні особливості, потребує постійної уваги та підтримки з боку органів державної влади та місцевого самоврядування. Складність процесу державної підтримки малого та середнього бізнесу вимагає адекватної системи її управління, яка повинна гнучко реагувати на зміну ситуації, різноманітні по застосуванню інструменти і ґрунтуватись на зворотному зв'язку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження природи малого підприємництва, його місця та ролі в розвинутих ринкових економіках, реагування на заходи державного регулювання та підтримки є об'єктом уваги таких зарубіжних та вітчизняних учених, як О.Г. Борісов, Н.М. Заярна, С.Б. Зангеева, В.І. Захарченко, А.В. Іванищева, М.М. Ільчишин, Я.М. Кашуба, Г.М. Колісник, Л.Ф. Лебедева, Г.А. Лех, В.М. Литвиненко, Е.М. Романова, В.І. Рибчак, В.І. Сорокіна, О.Я. Туркало, Й. Шумпетер. Разом із тим, чимало теоретичних і практичних питань проблематики залишаються недостатньо розкри-

тими з точки зору комплексності та системності, що дає підстави стверджувати про актуальність вивчення закордонного досвіду державного регулювання підприємництва.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Основною метою статті є розгляд закордонного досвіду державного регулювання підприємництва, визначення можливостей та напрямів його застосування в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Державна підтримка малого підприємництва займає важливе місце в економіці багатьох країн. Наприклад, в Японії і Франції здійснюється державне регулювання формування сприятливого економічного клімату для розвитку малого підприємництва. Такі країни, як США і Великобританія керують інноваційним розвитком за допомогою ринкових механізмів, серед яких лібералізація податкового та амортизаційного законодавства [10, С. 444].

У країнах з ринковою економікою створюється ефективне інституціональне середовище для розвитку малого і середнього підприємництва: надання господарської самостійності та свободи дій у рамках закону, стимулюван-

ня добросовісної конкуренції та обмеження монополізму, консультування та надання допомоги при отриманні інвестицій, кредитування і фінансування на пільгових умовах, захист приватної власності. Існують горизонтальний і вертикальний підходи до регулювання діяльності малих підприємств [5, с. 62]. Горизонтальний підхід пов'язаний із захистом інтересів у суміжних областях діяльності і зміцненням позиції малого та середнього підприємства у відповідному виді діяльності, вертикальний — створення умов для економіко-соціального розвитку даного сектора.

У зарубіжних країнах малий і середній бізнес являє собою головну сферу зайнятості населення, сприяє розвитку інноваційного потенціалу економіки, пошуку та впровадженню нових форм діяльності виробництва, а також збуту і фінансування.

Малий і середній бізнес в більшості провідних країн сприяв політичній та соціально-економічній стабілізації, створенню середнього класу (у Франції, Великобританії, Бельгії, Німеччині, Канаді, Іспанії), подоланню рецесії (в Ізраїлі, США), створенню нових ринків (у Мексиці, Канаді, Сінгапурі, Японії), послідовному проведенню реформ (у Китаї, Польщі, Чехії, Угорщині, Словаччині) [1, с. 66].

Мале підприємство за своєю природою не володіє тими можливостями, які є у великого бізнесу. Підприємниць часто бере на себе функції головного керівника, фахівця з пошуку ринків збуту і потенційних партнерів, спеціаліста з технології виробництва товару або послуг і т. д. І все це — в одній особі. Очевидно, що на малих підприємствах просто неможливо тримати штат управлінців, бухгалтерів. Власнику підприємства доводиться працювати нарівні з найманими працівниками і навіть значно більше. Там, де велике підприємство може найняти десятки фахівців для вирішення тих чи інших проблем, мале підприємство повинно досягати успіху власним вмінням та динамічністю дуже маленького колективу.

Суспільство в особі державних і муніципальних спеціальних служб має допомагати суб'єктам малого підприємства. Допомога є свого роду форую, покликаною компенсувати вразливість, природну обмеженість можливостей малого бізнесу порівняно з великим. Тим самим повинні вирівнюватися їх конкурентні можливості на загальноблагоселення країни та її економіки, що є загальноприйнятною світовою практикою.

Досвід ряду країн з розвинутою ринковою економікою показує, що найбільш ефективно державну політику підтримки та розвитку малого і середнього підприємства можна здійснювати через спеціалізований урядовий орган, який має достатні ресурсні можливості і повноваження. При цьому частина виконавчих повноважень делегується іншим організаційним структурам (профільним міністерствам, контрольно-ревізійним службам, департаментам, банкам, фондам тощо). Функції всіх вищезгаданих відомств багато в чому схожі, відмінності полягають в ієрархії підпорядкованості та принципі взаємодії з іншими відомствами, в організаційній структурі та масштабах діяльності, а також в системі відносин з партнерськими та громадськими організаціями.

Таким чином, основою державного регулювання діяльності малого підприємства в США є спеціальні підрозділи в міністерствах та відомствах. Вони здійснюють цільові програми допомоги окремим групам дрібних бізнесменів. Внесок малого бізнесу у ВВП США становить близько 40%, а також понад половини всіх інвестицій здійснюється розвиток малого бізнесу, в якому зайнято більше 2/3 сукупної робочої сили [12, с. 35]. В Японії сформована загальнонаціональна система підтримки ма-

лого підприємництва при регулюючому взаємодії незалежного адміністративного агентства "Організація підтримки малого підприємства та інноваційного розвитку регіонів Японії", яка утворює державну інфраструктуру підтримки підприємства [4, с. 14]. Держава ініціює проведення моніторингу стану розвитку малого підприємства, організовує комплексні дослідження, визначає ефективність заходів державного регулювання діяльності малого підприємства. Організована система "зворотного зв'язку" держави з підприємницьким співтовариством. Підтримку малого підприємства в Японії надають не тільки державні структури, але й галузеві інститути, такі, як Інститут дрібного бізнесу. У Німеччині аналогічну підтримку надають галузеві спілки підприємців і торгово-промислові палати.

У цілях стимулювання розвитку інноваційного підприємництва керівництво багатьох економічно розвинутих країн приділяє серйозну увагу фінансовим складовим стратегії інноваційного розвитку малого підприємства. Наприклад, уряд Великобританії розробив ряд програм з надання фінансової підтримки малим підприємствам інноваційної сфери, що включають обмін досвідом і знаннями, трансферт технологій між підприємствами, університетами та дослідницькими центрами і т.д. Передбачається державне фінансування витрат з надання у тимчасове користування виробничих площ і унікального обладнання [11, с. 21].

У Китаї державна підтримка малих інноваційних підприємств здійснюється в рамках загальної стратегії розвитку: створення бізнес-інкубаторів; сприяння в організації венчурних фондів для малих підприємств; розміщення в секторі малого підприємства державних замовлень тощо [1, с. 31].

Європейські країни дуже активно підтримують розвиток експортного потенціалу свого малого бізнесу. Діють ефективні системи гарантій експортних поставок до Німеччини, Австрії, Італії, Фінляндії. Формується єдина система гарантій Євросоюзу [13, с. 70].

Серед заходів з підтримки підприємства в США, Великобританії, Нідерландах можна виділити наступні основні напрями діяльності:

- пряма фінансова підтримка бізнесу у вигляді прямих позик, пайової участі в позиках комерційних банків та гарантування позик комерційних банків;
- підготовка кадрів у спеціалізованих центрах і на робочих місцях;
- технічна допомога (надання та оплата консультаційних та проектних послуг);
- юридична (при реєстрації компаній);
- організаційно-фінансова (розробка бізнес-планів, пошук потенційних інвесторів);
- проведення інженерних розробок (конструювання продукту і технологій);
- маркетингова;
- адміністративно-господарські послуги (оренда приміщень на вигідних для бізнесменів умовах, допомога адміністративного характеру (надання персональних комп'ютерів, копіювальної техніки);
- бухгалтерські (відкриття банківського рахунку, допомогу у веденні банківських книг і т. д.) [6, с. 41].

В останні роки акцент робиться саме на нове перспективне підприємство. Одним з найбільш ефективних способів стимулювання зростання нового підприємства стали бізнес-інкубатори — спеціалізоване державне або державно-приватна установа, яка здійснює багатопланову підтримку компаніям, що створюються. Це багатопланова будівля, в якій компанії (підприємства) можуть

знайти прийнятне приміщення (офіс, склад, цех тощо) безкоштовно або за помірну плату. Підприємцям надається сприяння в області управління з боку менеджерів бізнес-інкубатора і відкривається доступ до мережі послуг професійних експертів-юристів, бухгалтерів, фахівців з маркетингу.

Для країн з розвинутою ринковою економікою характерний більш високий рівень розвитку малого підприємництва і ступеня його участі у забезпеченні конкурентоспроможності національних економік. Так, у малому підприємстві США зайнято понад 62 млн осіб (або 50% усіх працюючих у приватному секторі), що створюють понад 50% ВВП країни. За останні 15 років в сегменті національної економіки США — малому підприємстві було створено 64% від загальної кількості створених нових робочих місць [6, с. 41].

Досвід США показує, що найбільш динамічний розвиток отримують ті регіони, де сформовані промислові або інноваційні кластери, — комплекси підприємств (промислових компаній, дослідницьких центрів, наукових установ, органів державного управління на базі територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальників, основних виробників і споживачів, пов'язаних технологічним ланцюжком.

Згідно з даними статистичних досліджень, Японія входить у першу трійку країн, з найпотужнішою економікою, при цьому основна частина населення країни (близько 73% зайнятого населення) не зайнята у секторі малого та середнього підприємництва. Японський досвід регулювання і підтримки розвитку малого і середнього підприємства відрізняється високим рівнем державного впливу на основні процеси реформування економіки країни. Основний закон про малі та середні підприємства в Японії був прийнятий в 1963 р., а після економічної кризи 1998 р. до нього були внесені суттєві зміни, продиктовані необхідністю допомоги сектору малого і середнього підприємства в його адаптації до змін в економіці, продиктованих загостренням конкуренції на глобальних ринках, стрімким розвитком інформаційних і високих технологій, потреби в нарощуванні масштабів інноваційної діяльності. Для прискорення реструктуризації промисловості в Японії передбачається розукрупнення надпотужних підприємств і корпорацій шляхом примусового продажу великих блоків акцій іншим компаніям на відкритих торгах з виділенням дочірніх виробничих і венчурних суб'єктів малого і середнього підприємства. Для регулювання процесу прискореної реструктуризації використовується механізм податкового стимулювання і заходи фінансового впливу [4, с. 41].

Фахівці відзначають, що значущим інструментарієм стимулювання інноваційної діяльності є податковий, реалізований за допомогою надання податкових пільг і преференцій, пільгових ставок орендної плати, бюджетне фінансування інноваційної діяльності, що підтверджується зарубіжною практикою. Так, наприклад, формою особливого оподаткування витрат на НДДКР, що найбільш часто застосовується у світовій практиці є податковий кредит, який дозволяє витрати на НДДКР спрямувати на зменшення податкових зобов'язань.

В Японії, Франції, Великобританії, Італії, Швеції, Кореї податкове законодавство передбачає можливість стовідсоткового вирахування з оподаткованого доходу сум, що використовуються на фінансування поточних витрат на НДДКР та інвестиції в обладнання для НДДКР.

У Франції в 1999 р. був прийнятий закон про інновації, що передбачає залучення на конкурсній основі дослідників для створення підприємств. У цілях просування

проектів в країні існує програма розвитку інкубаторів, в якій малі фірми, по суті, безоплатно отримують на два — три роки в користування приміщення, обладнання та інші об'єкти. Значні кошти виділяються державою на трансферти технологій. Для оплати фахівців передбачені кредити, до 50 % яких — безповоротні [8, с. 41].

У Бельгії інноваційний процес стимулюється так званою кластерною політикою. Малим підприємствам, які беруть участь в інноваційному процесі, за федеральним законом податкові зобов'язання можуть бути знижені до 100 %. У Фландрії існує закон про інвестиції, згідно з яким бюджетні кошти для трансферту технологій залучаються через університети та науково-дослідні інститути.

Заслугує на увагу підтримка Міністерства Фландрії інвестицій в науку. Наслідком такої політики є високий відсоток працівників у сфері наукомісткої: 9 % проти 4,4 % у середньому по Європі [13, с. 41].

Інноваційна система в Німеччині багато в чому схожа з іншими країнами. Специфічною для Німеччини формою є так званий KEIM-процес, у рамках якого створено орган, керуючий групою університетів та інститутів для трансферту технологій, передбачена спеціальна програма навчання професорського складу і студентів трансферту технологій, тобто підготовці вченого до підприємницької діяльності. Інноваційне законодавство дозволяє професорам університетів створювати компанії по трансферту технологій.

Найважливішим стимулом для трансферту технологій є можливість участі університетів у створенні, спільно з приватним капіталом, інноваційних компаній за рахунок державного бюджету.

За результатами моніторингу правового регулювання інноваційної діяльності та розвитку малого підприємства в зарубіжних країнах представляється можливим відзначити, що основні законодавчі акти про діяльність суб'єктів малого та середнього підприємства доповнені низкою урядових актів, що містять положення про різні форми і види підтримки, діють спеціальні законодавчі акти, що регулюють інноваційну діяльність (наприклад, Закон Японії "Про заходи підтримки активної творчої діяльності в секторі малого та середнього підприємства").

Багато експертів зазначають, що Україні складно подолати відставання в інноваційному розвитку, а подолання сформованої ситуації повинен сприяти сприятливий правовий клімат регулювання інноваційної діяльності українським підприємством, і в першу чергу, малим, що володіють здатністю гнучко та оперативно реагувати на тенденції розвитку науки, промислового виробництва, потреби ринку, виклики та імперативи подальшого розвитку в умовах глобалізації економічних процесів.

Незважаючи на те, що Й. Шумпетер визнавав все зростаючу роль великих компаній в інноваційному розвитку економіки, основна роль транснаціональних корпорацій — це поліпшувачі інновації, а ризик виведення на ринок нового продукту — прерогатива малого підприємства, яке, по суті, є основним джерелом інноваційного зростання економіки в силу готовності малого бізнесу до жорсткої боротьби за споживача [14, с. 31].

Німецький уряд також надає допомогу своїм дрібним і середнім підприємствам у вигляді кредитів і субсидій. У післявоєнній Німеччині використовувалася оригінальна модель кредитних гарантій для малого бізнесу. У 1948 р. був створений Банк кредитних гарантій для управління грошовими коштами, що надходили за планом відновлення Європи Маршалла. Одночасно були створені регіональні кредитні корпорації. Зараз Банк кредитних га-

рантій є одним з десяти провідних банків Німеччини і об'єднує 24 регіональних установи. Капітал банку є повністю державним, причому 80 % належить федеральній адміністрації, а решта 20 % — адміністрації земель. Що стосується регіональних кредитних установ, то вони знаходяться в руках приватного капіталу і мають форму акціонерних товариств. Прибуток цих компаній звільнена від податку на увазі важливої суспільної ролі, яку вони відіграють. За час існування ця система надала дрібним і середнім підприємцям більше 100 тис. гарантій на загальну суму 10 млрд марок, завдяки яким було реалізовано комерційних кредитів, лізингових контрактів і венчурного фінансування на суму 14 млрд марок [1, с. 41].

З бюджету федерації і земель:

— пільгові інвестиційні кредити, головним чином при освоєнні високотехнологічних виробництв;

— кредити для створення власних підприємств, а також регіональні кредити в рамках "Програми відродження Європи".

Головна особливість, що лежить в основі державної підтримки дрібних і середніх фірм в Німеччині, — це стимулювання самореалізації економічного потенціалу цих підприємств, створення для них рівних умов з великими фірмами, підвищення їх конкурентоспроможності та ефективності [9, с. 91].

Аналіз регіональної політики взаємодії держави і бізнесу в західноєвропейських країнах дозволяє виділити в якості її базових характеристик наступні:

1. Надання державної підтримки приватному бізнесу тільки в тому випадку, якщо це вигідно не тільки компаніям, але і певним територіям.

2. Особливий упор робиться на створення нових або збереження існуючих робочих місць.

3. Поєднання прямої фінансової підтримки бізнесу з непрямою, що забезпечує розвиток інфраструктури території. Державні капіталовкладення в інфраструктуру здійснюються в рамках загальнонаціональних та регіональних програм, до основних цілей яких відносяться: залучення у райони нових компаній і поліпшення умов для функціонування вже діючих, мобілізація внутрішніх ресурсів розвитку регіону.

4. Розвинена система контролю за використанням фінансової допомоги з боку держави. Серед інструментів контролю виділяються фіскальні (наприклад, надання компанії інвестиційних субсидій зв'язується з сплатою нею податків), адміністративні (компанія повинна отримати спеціальний дозвіл на здійснення інвестицій).

5. У складі базових напрямів регіональної політики виявляється розширення інноваційної діяльності приватного бізнесу. Практично у всіх країнах Західної Європи субсидовані державою наукові та науково-інформаційні центри надають дрібним і середнім провінційним компаніям допомогу в інформаційному забезпеченні та проведенні прикладних та фундаментальних досліджень.

Для регіональних влад посилені наступні форми та інструменти непрямої підтримки процесів розвитку науки і техніки: зниження тарифів на енергоресурси та комунальні послуги; повне звільнення від податку на прибуток, що спрямовується на розширення та модернізацію виробництва; зниження ставок орендної плати за використання землі та будівель.

6. Сприяння формуванню і розвитку коопераційних зв'язків між сферою НДДКР і фірмами. Держава при цьому виступає як брокер. У Великобританії, Бельгії, Данії, Португалії, Німеччині створені різні центри по кооперації університетів і промисловості, інноваційні центри з передачі передової технології малому і середньому бізнесу.

7. У 90-х рр. у державній політиці починає превалювати кластерна філософія — уряди концентрують зусилля на підтримці існуючих кластерів і створення нових мереж компаній, що раніше не контактували між собою. Держава при цьому не тільки сприяє формуванню кластерів, але і стає учасником мереж. Кластерні стратегії широко використовуються у Великобританії, Німеччині, Данії, Нідерландах, Фінляндії та ряді інших країн. Наприклад, у Німеччині з 1995 р. діє програма створення біотехнологічних кластерів. У Норвегії уряд стимулює співпрацю між фірмами в кластері "морське господарство". У Фінляндії розвинутий лісопромисловий кластер, куди входить виробництво деревини і деревних продуктів, паперу, меблів, поліграфічного і пов'язаного з ним устаткування [13, с. 77].

8. Участь органів Європейського союзу як наднаціональних організацій у здійсненні регіональної політики, метою якої є стимулювання економічного розвитку в регіонах, що мають низький рівень ВВП на душу населення або схильних до деіндустріалізації. Один з таких органів — Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР), що надає фінансову підтримку переважно у формі субсидій, що забезпечують створення нових або збереження існуючих робочих місць. Європейські програми науково-технічного співробітництва, зокрема "Єврика", відіграють важливу роль у створенні кластерів, зводячи разом партнерів, які не змогли самостійно встановити контакти на національному рівні [1, с. 38].

Важливо також враховувати досвід розвинених країн у цільовому характері підтримки малих підприємств з акцентом на початківців. У міжнародній практиці виділяють кілька категорій людей, що прагнуть зайнятися бізнесом і початківців свою справу.

Перша категорія — це підприємці-початківці, тобто громадяни, які мають здібності та бажання займатися такою діяльністю. Тут увагу органів підтримки спрямовано, насамперед, на молодь, військовослужбовців, звільнених у запас, колишніх урядовців, інженерів, які залишаються без роботи після закриття великих виробництв.

Друга категорія підприємців — це ті, хто вже почав свій бізнес і має невелику власність. Однак сімейному або малому підприємству потрібно розширення або модернізацію, а іноді і якісне оновлення виробництва (наприклад, диверсифікація) плюс певні фінансово-кредитні ресурси.

Третя категорія підприємців — це ті, у яких вже є стабільний бізнес, а значить, є і кредитна історія. Ця категорія підприємців може отримати додаткові кредити навіть під обігові кошти. Безумовно, таким підприємцям необхідна підтримка при виході на зовнішні ринки.

Таким чином, колосальний ефект від використання малого бізнесу в модернізації регіональної економіки за кордоном відзначений вже давно. Феномену його впливу на економічні, політичні, соціальні та технологічні перетворення в регіонах, а також здатності стабілізувати процеси регіонального розвитку, що відбуваються в цих областях, постійно приділяється пильна увага.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Все вищесказане дозволило сформулювати основні напрямки підтримки суб'єктів малого підприємництва, які можна перенести на регіональний рівень у російських умовах: організація спеціалізованого регіонального виконавчого органу, відповідального за розвиток та підтримку підприємництва; визначення територіальної і галузевої пріоритетності підтримки суб'єктів малого та середнього

підприємництва; інформаційне обслуговування суб'єктів малого та середнього підприємництва: пошук інвесторів, визначення можливостей малого та середнього підприємства, технологічні ресурси, експортні можливості, суб-контрактація; підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва за категоріями: початківці (навчання, консалтинг, низькопроцентні мікрозайми під стартапи), діючі (низькопроцентні лізинг, кредити, гарантії), що розвиваються (субсидування участі у виставках, ділових місій, ярмарках); розвиток інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва за селекційної ланцюжку: бізнес-інкубатор, технопарки, промислові парки, кластери; підтримка інноваційного бізнесу: податкові пільги, гранти, ендаумент-фонди, венчурні фонди; створення регіональних "омбудсменів" у вигляді фізичних осіб та інституціональної інфраструктури; інвестиційна підтримка ("премія за капіталовкладення"): зниження регіональних податків; забезпечення пільгового доступу суб'єктів малого і середнього підприємництва до державних замовлень на постачання товарів, робіт та послуг.

Література:

1. Заярна Н.М. Міжнародний досвід підтримки малого бізнесу та сучасні українські реалії / Н.М. Заярна // Науковий вісник НЛТУ України. — 2011. — Вип. 21.1. — С. 198—201.
2. Зангеева С.Б. Польза и преимущества зарубежно-го опыта поддержки и развития малого и среднего бизнеса применительно к России / С.Б. Зангеева, Е.М. Романова // Финансы и кредит. — 2011. — №14. — С. 63—71.
3. Захарченко В.І. Зарубіжний і вітчизняний досвід державного регулювання економіки для сучасної України / В.І. Захарченко, О.Г. Борисов, А.В. Іванищева / За ред. В.І. Захарченко. — Одеса: Видавничий центр студія "Нігоціант", 2005. — 128 с.
4. Кашуба Я.М. Японський феномен розвитку приватного бізнесу: монографія / Я.М. Кашуба. — Л.: Астролябія, 2009. — 272 с.
5. Колісник Г.М. Зарубіжний досвід, шляхи підвищення економічної ефективності підтримки малих підприємств та його аспекти в Україні. / Г.М. Колісник / Збірник науково-технічних праць Львівського національного університету ім. Івана Франка. — 2005. — № 15. — С. 336—341.
6. Лебедева Л.Ф. США: государство, человек, экономика (региональные аспекты) / Л.Ф. Лебедева. — М.: Анкил, 2012. — 72 с.
7. Лех Г.А. Світовий досвід розвитку підприємств малого бізнесу / Г.А. Лех, М.М. Ільчишин, О.Я. Туркало // Науковий вісник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць. — 2011. — Вип. 21.15. — С. 224—229.
8. Литвиненко В.М. Малий бізнес у світовій економіці: монографія / В.М. Литвиненко; Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України. — К.: ТОВ "Вид-во "Аспект-Поліграф"; Ніжин, 2004. — 178 с.
9. Мельник А.Ф. Державне регулювання економіки перехідного періоду (світовий досвід і проблеми України) / Мельник А.Ф. — Тернопіль: Збруч, 2005. — 181 с.
10. Рибчак В.І. Світовий досвід державного регулювання підприємств малого бізнесу / В.І. Рибчак // Науковий вісник НЛТУ України. — 2009. — Вип. 16.1. — С. 441—445.
11. Сорокина В. Государственное регулирование малого бизнеса: опыт Великобритании / В. Сорокина // Проблемы теории и практики управления. — 2011. — № 2. — С.100—103.
12. Супян В.Б. Американская экономика: новые реальности и приоритеты XXI в. / В.Б. Супян. — М.: Анкил, 2013. — 152 с.
13. Шайдюк І.Є. Європейський досвід державного регулювання та підтримки малого підприємництва / І.Є. Шайдюк // Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції "Концептуальні засади формування менеджменту в Україні", Київ, Одеса, Стамбул, 17—22 травня 2013 р. — С. 246—252.
14. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. — М.: Прогресс, 1982. — 120 с.

References:

1. Zayarna, N. M. (2001), "international experience of support of small business and modern Ukrainian realities", *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny*, Vol. 21.1, pp. 198—201.
2. Zangeeva, S.B. Romanova, E.M. (2011), "The benefits and advantages of international experience of support and development of small and medium business in Russia", *Finansy i kredit*, vol. 14, pp. 63—71.
3. Zakharchenko, V.I. Borisov, O.H. and Ivanyshcheva, A.V. (2005), *Zarubizhnyy i vitchyznyanyy dosvid derzhavnoho rehulyuvannya ekonomiky dlya suchasnoyi Ukrayiny*, [Foreign and domestic experience of state regulation of economy for the real Ukraine], *Vydavnychyu tsentr studiya "Nihotsiant"*, Odesa, Ukraine.
4. Kashuba, Ya.M. (2009), *Yapons'kyu fenomen rozvytku pryvatnoho biznesu: monohrafiya*, [Japanese phenomenon of private business development], *Astrolyabiya*, Lviv, Ukraine.
5. Kolisnyk, H. M. (2005), "Foreign experience, ways of increase of economic efficiency of small business support and its aspects in Ukraine", *Zbirnyk naukovy-tekhnichnykh prats' L'vivs'koho natsional'noho universytetu im. Ivana Franka*, vol. 15, pp. 336—341.
6. Lebedeva, L.F. (2012), *SShA: gosudarstvo, chelovek, jekonomika (regional'nye aspekty)*, [U.S. government, people, economy (regional aspects)], *Ankil*, Moscow, Russia.
7. Lekh, H.A. Il'chyshyn, M. M. and Turkalo, O.Ya. (2011), "World experience of development of small business", *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny: Zbirnyk naukovy-tekhnichnykh prats'*. Vol. 21.15, pp. 224—229.
8. Lytvynenko, V.M. (2004), *Malyy biznes u svitoviy ekonomitsi*, [Small business in the global economy], *In-t svit. ekonomiky i mizhnar. vidnosyn NAN Ukrayiny*, Kyiv, Ukraine.
9. Mel'nyk, A.F. (2005), *Derzhavne rehulyuvannya ekonomiky perekhidnoho periodu (svitovyy dosvid i problemy Ukrayiny)*, [State regulation of economy in transition (world experience and problems)], *Ternopil'*, Ukraine, *Zbruch*.
10. Rybchak, V. I. (2009), "International experience of state regulation of small businesses", *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny*, vol. 16.1, pp. 441—445.
11. Sorokyna, V. (2011), "State regulation of small business: United Kingdom", *Problemy teorii i praktiki upravlenija*, vol. 2, pp.100—103.
12. Supjan, V.B. (2013), *Amerikanskaja jekonomika: novyye real'nosti i prioritety XXI v.*, [The American economy: new realities and priorities of the XXI century], *Ankil*, Moscow, Russia.
13. Shaydyuk, I.Ye. (2013), "The European experience of state regulation and support of small business", *Materialy III Vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi "Kontseptual'ni zasady formuvannya menedzhmentu v Ukrayini"*, *Kyyiv, Odesa, Sтамбул*, pp. 246—252.
14. Shumpeter Y. (1982) *Teoryya ekonomycheskoho rozvytyya*, [The theory of economic development], *Prohress*, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 12.06.2014 р.